

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně Kateřiny Šimáčkové (soudkyně zpravodajky) a soudců Tomáše Lichovníka a Davida Uhlíře o ústavní stížnosti stěžovatelek **1) nezletilá A. K. a 2) V. K.**, zastoupených JUDr. Janem Pavlokem, Ph.D., advokátem se sídlem K Brusce 124/6, Praha 6 – Hradčany, proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 č. j. 15 C 270/2012-140 ze dne 4. 9. 2014, rozsudku Městského soudu v Praze č. j. 30 Co 102/2015-186 ze dne 28. 4. 2015 a usnesení Nejvyššího soudu č. j. 30 Cdo 4607/2015-223 ze dne 29. 2. 2016, za účasti Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 2 jako účastníků řízení, takto:

- I. Výroky III a IV rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 č. j. 15 C 270/2012-140 ze dne 4. 9. 2014 v částech potvrzených odvolacím soudem, výrokem II rozsudku Městského soudu v Praze č. j. 30 Co 102/2015-186 ze dne 28. 4. 2015 v části potvrzující rozsudek soudu I. stupně, a výrokem I usnesení Nejvyššího soudu č. j. 30 Cdo 4607/2015-223 ze dne 29. 2. 2016 bylo porušeno základní právo první a druhé stěžovatelky na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím státního orgánu podle čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a základní právo první stěžovatelky, aby nejlepší zájem dítěte byl předním hlediskem rozhodování podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.**
- II. Tato rozhodnutí se proto v uvedených částech ruší.**

O d ů v o d n ě n í :

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Nezletilá stěžovatelka 1) je dcerou stěžovatelky 2); dále budou stěžovatelky označovány i jako „nezletilá“ a „matka“. Nezletilá byla dne 29. dubna 2009, tři dny po svém narození, předběžným opatřením odevzdána do péče dětského centra. Trvání tohoto předběžného opatření bylo opakovaně prodlužováno, a nezletilá tak na jeho základě zůstala v dětském centru až do 8. března 2010. Nálezem sp. zn. IV. ÚS 2244/09 ze dne 20. 7. 2010 (N 146/58 SbNU 227; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>) Ústavní soud toto předběžné opatření i rozhodnutí o jeho prodloužení zrušil (k prvnímu období viz níže body 2–6). V mezidobí však bylo vydáno další předběžné opatření, na jehož základě byla stěžovatelka ponechána v dětském centru od 9. března 2010 až do 27. září 2011. Nálezem sp. zn. II. ÚS 2546/10 ze dne 6. 9. 2011 (N 150/62 SbNU 303) bylo i toto předběžné opatření zrušeno a dne 27. září 2011 byla nezletilá předána matce (k druhému období viz níže body 7–9). Na základě neústavních a nezákonných předběžných opatření tak nezletilá strávila v dětském centru téměř dva a půl roku. Nezletilá a její matka se proto u obecných soudů domáhaly náhrady nemajetkové újmy, která jim byla těmito rozhodnutími způsobena. Obecné soudy přiznaly každé z nich přiměřené zadostiučinění ve výši 610 000 Kč (k průběhu řízení viz níže body 10–27). Stěžovatelky namítají, že tato náhrada je nepřiměřeně nízká a že obecné soudy takto pokračují v porušování jejich základních práv.

A. První období (29. dubna 2009 až 8. března 2010)

2. Dne 29. dubna 2009, tři dny po svém narození, byla nezletilá odevzdána do péče dětského centra na základě předběžného opatření Obvodního soudu pro Prahu 9 vydaného dle § 76a občanského soudního řádu v tehdy účinném znění (dále jen o. s. ř.). Podle obvodního soudu totiž „nebyly zjištěny podmínky, ve kterých chce matka [o nezletilou] pečovat, [...] bydlení a sociální situace matky je zcela nevyhovující, a [...] osobnost matky neskýtá záruku [ř]ádného vývoje dítěte“. Toto předběžné opatření mělo podle zákona trvat jeden měsíc a zaniknout dne 29. května 2009, pro jeho prodloužení nebyla splněna zákonná podmínka – nebylo zahájeno řízení ve věci samé (srov. § 76a odst. 4 o. s. ř.). Obvodní soud přesto opakovaně o měsíc trvání tohoto předběžného opatření prodloužoval, a nezletilá tak na jeho základě zůstala v dětském centru až do 8. března 2010. Městský soud v Praze opakovaně konstatoval, že rozhodnutí obvodního soudu jsou nezákonná, neboť předběžné opatření zaniklo již 29. května 2009, avšak současně odmítal odvolání matky proti těmto rozhodnutím. Zaniklé opatření podle městského soudu nebylo možné žádným rozhodnutím prodloužit, a odvolání proti takovým rozhodnutím byla tudíž „bezpředmětná“.

3. Ústavní soud nálezem sp. zn. IV. ÚS 2244/09 ze dne 20. 7. 2010 (N 146/58 SbNU 227) zrušil rozhodnutí obvodního a městského soudu pro porušení čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 4 a čl. 36 Listiny základních práv a svobod, čl. 6 a 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 2, čl. 3 odst. 1, čl. 5, 7, 8 a 9 Úmluvy o právech dítěte.

4. Podle nálezu sp. zn. IV. ÚS 2244/09 bylo protiústavní již odevzdání nezletilé do péče dětského centra. Ústavní soud zdůraznil, že není možné odebrat dítě rodičům a umístit je do dětského centra jen proto, že podle soudů by v dětském centru mělo lepší materiální podmínky. Stejně tak nebylo možné přenášet důkazní břemeno na matku a vycházet z domněnky, že nezletilá je ohrožena na životě, pokud matka neprokáže opak ohledně podmínek, v níž chce svou dceru vychovávat (bod 42). Ze skutečnosti, že matka odmítala spolupracovat s pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, nelze dle nálezu usuzovat, že by k nezletilé neměla kladný vztah a nebyla schopna se o ni postarat (bod 41).

5. Prodlužováním doby trvání tohoto předběžného opatření se obvodní soud „dopustil zřejmé svévole“, neboť pro „pokračující odloučení dítěte od matky [...] neexistoval zákonný podklad“ (nález sp. zn. IV. ÚS 2244/09, bod 36).

6. Závažným způsobem pochybil i městský soud, neboť neposkytl stěžovatelkám dostatečnou ochranu proti rozhodnutím o prodloužení trvání předběžného opatření a odmítal odvolání matky pro bezpředmětnost, ačkoliv to zákon neumožňoval (nález sp. zn. IV. ÚS 2244/09, bod 37).

B. Druhé období (9. března 2010 až 27. září 2011)

7. V mezidobí, ještě před vydáním nálezu sp. zn. IV. ÚS 2244/09, bylo zahájeno řízení ve věci samé. Dne 9. března 2010 Obvodní soud pro Prahu 9 vydal předběžné opatření podle § 102 odst. 1 ve spojení s § 76 odst. 1 písm. b) o. s. ř., na jehož základě byla nezletilá stěžovatelka ponechána v dětském centru. Toto předběžné opatření bylo opět odůvodněno tím, že matka prozatím nebyla schopna prokázat, že v mezidobí získala slušnou možnost bydlení a že je schopna pro nezletilou vytvořit prostředí, v němž budou uspokojivě zabezpečeny její potřeby, a tudíž se o jejich zajištění musí postarat společnost. S těmito důvody se ztotožnil i Městský soud v Praze.

8. Jejich rozhodnutí byla zrušena nálezem sp. zn. II. ÚS 2546/10 ze dne 6. 9. 2011 (N 150/62 SbNU 303). Ústavní soud konstatoval, že nové předběžné opatření se opírá o stejné důvody jako původní předběžné opatření, a s odkazem na důvody nálezu sp. zn. IV. ÚS 2244/09 je proto zrušil pro rozpor s čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 4 a čl. 36 odst. 1 Listiny, čl. 8 Úmluvy, a čl. 3 odst. 1, čl. 9 a 18 Úmluvy o právech dítěte.

9. Dne 27. září 2011 byla nezletilá předána matce. Celkově tedy nezletilá v dětském centru strávila bezdůvodně – na základě protiústavních a nezákonných předběžných opatření – téměř dva a půl roku.

C. Řízení o náhradě újmy

10. Stěžovatelky se poté domáhaly náhrady nemajetkové újmy, která jim byla způsobena nezákonnými rozhodnutími obecných soudů, podle zákona č. 82/1998 Sb. o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutími nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o odpovědnosti státu“). Původně bylo vedeno zvlášť řízení o náhradě újmy za první a za druhé období.

11. V řízení vedeném u Obvodního soudu pro Prahu 2 (dále jen „obvodní soud“) pod sp. zn. 15 C 137/2012 se stěžovatelky domáhaly náhrady nemajetkové újmy za první období, a to ve výši 5 000 000 Kč pro každou z nich. V tomto řízení bylo pravomocně za toto období přiznáno každé z nich 240 000 Kč. O zbytku jejich žaloby nebylo pravomocně rozhodnuto a v této části bylo řízení spojeno s věcí vedenou u obvodního soudu pod sp. zn. 15 C 270/2012 (viz následující bod).

12. V řízení vedeném u obvodního soudu pod sp. zn. 15 C 270/2012 se stěžovatelky původně domáhaly náhrady nemajetkové újmy za druhé období, a to ve výši 5 000 000 Kč pro každou z nich. Poté došlo ke spojení s věcí pod sp. zn. 15 C 137/2012. V řízení vedeném pod sp. zn. 15 C 270/2012 se tak stěžovatelky domáhaly další náhrady nemajetkové újmy za první období (4 760 000 Kč pro každou z nich) a přiznání náhrady nemajetkové újmy za druhé období (5 000 000 Kč pro každou z nich). Obecné soudy poté rozhodly napadenými rozhodnutími.

D. Rozsudek obvodního soudu

13. Obvodní soud dospěl opět k závěru, že za první období náleží každé ze stěžovatelek pouze 240 000 Kč, za druhé období přiznal každé jako přiměřené zadostiučinění 260 000 Kč.

14. Podle obvodního soudu náleží nezletilé i matce náhrada ve stejné výši, neboť nezletilá musela důsledky nezákonných rozhodnutí pasivně strpět a její matka proti nim aktivně vystupovala.

15. Obvodní soud poukázal na to, že nezletilá byla umístěna do dětského centra a odňata matce několik dnů po porodu, tedy „v nejkritičtějších období života“, čímž byla narušena „vazba mezi matkou a dítětem“, která „je jedním z prvořadých předpokladů vývoje lidského jedince“. Jejich vzájemný kontakt podléhal pravidlům dětského centra. Toto odloučení trvalo přibližně dva a půl roku, tedy značně dlouhou dobu.

16. Podle obvodního soudu se nezletilá musela podrobit režimu dětského centra a „za dva roky a 5 měsíců nikdy neopustila [jeho] brány, i veškerá setkání se odehrávala

pouze na území [dětského centra], popřípadě v jeho zahradě“. Její umístění do dětského centra tedy omezovalo její kontakt s rodinou a případně i vrstevníky. Nevychovala a nepečovala o ni matka, ale zaměstnanci dětského centra.

17. Podle obvodního soudu se nezletilá stěžovatelka „v noci probouzí, usedavě pláče, má noční můry, trpěla pomočováním [u dětí jejího věku již neobvyklým]. Nebyla schopna normálně jíst, byla o něco psychomotoricky opožděná, což konstatoval i lékař ve vztahu k obdobnému vývoji jejího mladšího bratra, který byl po celou dobu od narození ve výchově a péči [matky, stěžovatelky 2])“. Nezletilá je „fixována na [svou matku], kdykoliv se tato vzdálí, musí být [nezletilá] přesvědčována, že [...] ji neopustí.“ Podle obvodního soudu „v důsledku držení [nezletilé] v ústavu u ní nebyly standardně rozvinuté sluchové a jazykové schopnosti“.

18. Obvodní soud za „velmi vzdálenou paralelu“ považoval rozhodování o náhradě za nezákonně vykonanou vazbu, a to vzhledem k omezením nezletilé v dětském centru. Následně opět vyslovil, že za první období náleží každé stěžovatelce náhrada 240 000 Kč, již pravomocně přiznaná, a za druhé období 260 000 Kč. Toto vyšší zadostiučinění za druhé období přiznal vzhledem k jeho „o něco delší[mu] trvání“, ale zejména vzhledem k tomu, že „Ústavní soud již ke dni 20. 7. 2010 [nálezem sp. zn. IV. ÚS 2244/09 ...] konstatoval nesprávnost celého náhledu na předmětnou problematiku“.

E. Rozsudek městského soudu

19. Městský soud přiznal každé ze stěžovatelek dalších 110 000 Kč jako přiměřené zadostiučinění za újmu vzniklou v druhém období.

20. Městský soud se ztotožnil se skutkovými zjištěními obvodního soudu, ale odlišně stanovil výši náhrady.

21. Městský soud poukázal na výši zadostiučinění, které bylo přiznáno nezletilým při smrti rodiče. Nejvyšší soud se tak v usnesení sp. zn. 30 Cdo 3124/2013 ze dne 16. 4. 2014, zabýval případem, v němž bylo každému z nezletilých přiznáno jako přiměřené zadostiučinění 3 000 000 Kč za nemajetkovou újmu vzniklou zavražděním jejich matky. V usnesení sp. zn. 30 Cdo 2003/2014 ze dne 12. 9. 2014 se Nejvyšší soud zabýval případem, v němž bylo po smrti otce přiznáno synovi 200 000 Kč, dceři 150 000 Kč a pozůstalé manželce 240 000 Kč (pozn. Ústavního soudu: dle rozhodnutí Nejvyššího soudu 250 000 Kč) jako náhrada nemajetkové újmy nad rámec pevně stanovené náhrady dle § 444 odst. 3 občanského zákoníku z roku 1964. Podle městského soudu přitom na rozdíl od odkazovaných případů nezletilá v projednávané věci může být svou matkou dále vychovávána.

22. Městský soud se ztotožnil s názorem obvodního soudu, že „určitou paralelu lze dovozovat též z rozhodování o nemateriální újmě za nezákonnou vazbu“, v nichž je dle městského soudu adekvátním odškodněním částka v rozmezí 500 Kč až 1 500 Kč za jeden den trvání vazby.

23. Městský soud rovněž dospěl k závěru, že matce i dceři náleží náhrada ve stejné výši, protože „újma, kterou matka vnímala aktivně, zasahovala její nezletilou dceru pasivně a naopak“. Za každý měsíc nezákonného odloučení tak dle městského soudu každé z nich náleží peněžité zadostiučinění ve výši 20 000 Kč. Za první období, tedy přibližně deset a půl měsíce, by tedy podle městského soudu každé stěžovatelce náleželo 210 000 Kč. Protože jim již bylo za toto období pravomocně přiznáno dokonce

240 000 Kč, nebylo nutné zvyšovat náhradu za první období. Za druhé období, tedy přibližně osmnáct a půl měsíce, každé stěžovatelce náleží 370 000 Kč. Z toho jim 260 000 Kč za toto období již přiznal obvodní soud, a proto městský soud přiznal každé stěžovatelce dalších 110 000 Kč.

F. Rozhodnutí Nejvyššího soudu

24. Nejvyšší soud napadeným výrokem odmítl dovolání stěžovatelek v části, která se týkala výše přiznaného zadostiučinění.

25. Podle Nejvyššího soudu je stanovení formy nebo výše přiměřeného zadostiučinění především úkolem soudu prvního stupně a přezkum úvah tohoto soudu úkolem soudu odvolacího. Nejvyšší soud při svém přezkumu posuzuje právní otázky spojené s výkladem podmínek a kritérií obsažených v § 31a zákona o odpovědnosti státu. Výši přiznané částky se zabývá až tehdy, byla-li by vzhledem k aplikaci tohoto ustanovení na konkrétní případ zcela zjevně nepřiměřená. K tomu podle Nejvyššího soudu v projednávaném případě nedošlo.

26. Podle Nejvyššího soudu není pravda, že by rozhodnutí městského soudu vycházelo především z analogické aplikace principů rozhodování o náhradě nemajetkové újmy za nezákonnou vazbu, neboť městský soud odkázal i na judikaturu týkající se ochrany osobnosti. Nejvyšší soud podotkl, že ani stěžovatelkám se nepodařilo dohledat případ skutkově podobný jejich věci. V usnesení sp. zn. 30 Cdo 2428/2010 ze dne 31. 5. 2011 se Nejvyšší soud zabýval případem, v němž bylo za téměř tři roky trvající odloučení rodičů a jejich dětí přiznáno u první rodiny otci přiměřené zadostiučinění ve výši 250 000 Kč, matce 700 000 Kč a dceři 150 000 Kč; u druhé rodiny otci 800 000 Kč, matce 1 000 000 Kč a dceři 300 000 Kč (pozn. Ústavního soudu: jde o případ dětí zaměněných v třebečské porodnici). Tyto částky jsou dle Nejvyššího soudu plně srovnatelné se zadostiučiněním přiznaným stěžovatelkám.

27. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí výslovně uvedl, že se nezabýval otázkou, zda matce a nezletilé přísluší zadostiučinění ve stejné výši. Tento závěr městského soudu totiž nebyl dovoláním napaden a stěžovatelky samy navrhovaly, aby jim bylo přiznáno zadostiučinění ve stejné výši.

II. Argumentace stran

28. Stěžovatelky ve své ústavní stížnosti namítají, že přiznaná náhrada je nepřiměřeně nízká ve vzhledem k nemajetkové újmě, kterou utrpěly. Podle stěžovatelek tím obecné soudy pokračují v porušování jejich základních práv, které bylo shledáno v nálezech sp. zn. IV. ÚS 2244/09 a sp. zn. II. ÚS 2546/10, na které odkazují a jejichž závěry připomínají. Současně jde o porušení jejich majetkových práv.

29. Stěžovatelky namítají, že došlo k mimořádně závažnému zásahu do jejich práv, který zahrnoval opakovanou nejistotu a pocity „naprosté bezmoci tváří v tvář soudu, který jako orgán povoláný chránit spravedlnost a právo tyto pošlapával“. Uvádějí, že by jim měla být přiznána náhrada nemajetkové újmy ve výši, která podstatným způsobem změnil jejich životní situaci k lepšímu, srovnatelně s tím, jako ji více než dva a půl roku trvající zásad obecných soudů změnil k horšímu.

30. Stěžovatelky upozorňují na usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 2428/2010 ze dne 31. 5. 2011. Z něj vyplývá, že v případě dětí zaměněných v třebečské nemocnici byla rodičům a dětem přiznána náhrada nemajetkové újmy v celkové výši 3 300 000 Kč.

Stejně jako v případě stěžovatelek šlo o zásah, jímž bylo novorozené dítě těsně po narození odňato svým rodičům, který trval podobnou dobu (v daném případě tři roky) a byl široce medializován. Liší se však v tom, že děti byly v odkazovaném případě na rozdíl od stěžovatelky přesto v individuální rodičovské péči, byť „u nepravých rodičů“. V případě záměny dětí šlo o nedbalost, a to ze strany soukromé osoby – nemocnice, zatímco u stěžovatelek šlo o „vědomý útok na jejich soukromí“ ze strany soudu, který byl povinen jejich práva chránit. U záměny dětí došlo navíc k jednorázovému zásahu s dlouhodobými následky, avšak v případě stěžovatelek byla opakovaně vydávána rozhodnutí vyznačující se „zvůli, nezákonností a protiústavností“ a nerespektováním nálezu sp. zn. IV. ÚS 2244/09. Stěžovatelky poukazují na to, že v případě záměny dětí se „škůdce omluvil a pokusil se o smírné řešení“, ale v jejich případě se stát „dodnes neomluvil a tvrdošijně a v úplnosti odmítá poskytnout satisfakci dobrovolně“.

31. Stěžovatelky namítají, že obecné soudy nesprávně vycházejí při stanovení náhrady z období s nezákonnou vazbou. Ta však představuje zásah „jednoznačně menší závažnosti, neboť zjevně nezasahuje člověka v jeho nejzranitelnějším období, v období pro vývoj osobnosti a vztahu rodič-dítě nejzásadnějším“. V jejich případě byla matka „zvůli státu zbavena možnosti být se svým sotva narozeným dítětem, novorozené dítě [bylo] zbaveno své matky a její blízkost [...] nahrazena neosobní ústavní výchovou“.

32. Nejvyšší soud ve svém vyjádření navrhl, aby byla ústavní stížnost odmítnuta, případně zamítnuta. Odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí a uvedl, že se mohl zabývat pouze tím, zda není přiznané zadostiučinění zcela zjevně nepřiměřené, neboť stěžovatelky v dovolání nevymezily otázky spojené s výkladem podmínek a kritérií odpovědnosti podle § 31a zákona o odpovědnosti státu.

33. Podle Nejvyššího soudu stěžovatelky pomíjí některá skutková zjištění, která se týkají vztahu mezi stěžovatelkami jako matkou a dcerou a rovněž rozsahu a intenzity kontaktu mezi stěžovatelkami v době, kdy byla nezletilá umístěna do péče dětského centra. Ta jsou podle Nejvyššího soudu klíčová i při posuzování přiměřenosti výše poskytnutého zadostiučinění a jejího srovnání s věcí řešenou v usnesení sp. zn. 30 Cdo 2428/2010, týkající se dětí zaměněných v třebešské nemocnici. Nejvyšší soud podotýká, že dovolání podané v uvedené věci jako nepřipustné odmítl, ale ani srovnání s tímto případem ho nevedlo k závěru o zřejmě nepřiměřené výši zadostiučinění. Stěžovatelky totiž po celou dobu byly ve vzájemném kontaktu, přičemž tento kontakt byl poměrně častý, jeho frekvence závisela i na matce, která svoji dceru i po umístění do dětského centra ještě několik měsíců nadále kojila, a i poté ji často navštěvovala, případně i s babičkou. Vzájemný vztah mezi stěžovatelkami se i v tomto období rozvíjel a nezletilá nepochybně stěžovatelku 2) považovala za svoji matku. Tento vztah byl již v době pobytu v dětském centru považován za velmi dobrý. Nikdo nezpochyboval jejich vzájemný vztah matka – dcera, po celou dobu byly v kontaktu, žádná z nich nebyla donucena vytvářet si vztah matka – dcera s cizí osobou, žádná z nich nebyla následně vystavena traumatu kvůli odloučení od sociální matky, respektive dcery. Nikdo kvůli nezákonnému rozhodnutí nepodezíral matku z partnerské nevěry. V obou srovnávaných případech se přitom jednalo především o důsledky porušení povinností zodpovědných osob či soudu a nerespektování práv poškozených. Závěr o úmyslu či zvlí ze strany orgánů veřejné moci, dokonce snad s cílem poškodit stěžovatelky, na základě prokázaných skutečností podle Nejvyššího soudu učinit nelze.

34. Argumentace stěžovatelek, že rozhodnutí městského soudu vychází především z období s nezákonnou vazbou, se dle Nejvyššího soudu míjí s obsahem odůvodnění rozsudku odvolacího soudu, který odkázal i na řadu dalších rozhodnutí týkajících se

ochrany osobnosti. Nejvyšší soud dodává, že se neztotožňuje ani s bagatelizací újmy způsobené výkonem vazby, a to zejména v porovnání s újmou, kterou utrpěla matka [stěžovatelka 2]). V případě uvěznění rodiče na 2,5 roku jsou jeho kontakt s nezletilým dítětem, jeho možnost podílet se na péči o dítě a možnost podílet se na výchově dítěte zpravidla omezeny ještě intenzivnějším způsobem, než se to stalo v případě matky [stěžovatelky 2]), nehledě na to, že uvěznění představuje mnohem širší zásah do celého spektra základních lidských práv.

35. Nejvyšší soud uvedl, že ani v nejmenším nehodlá snižovat závažnost újmy, kterou stěžovatelky v důsledku nezákonných rozhodnutí utrpěly, a odkazuje v tomto směru na odůvodnění napadených rozhodnutí. Setrvává však na svém závěru, že zadostiučinění již dříve soudy přiznané se ani ve světle argumentace stěžovatelek a srovnání s jinými případy odškodňování nemajetkové újmy nejeví jako zcela zjevně nepřiměřené, a naopak se jeví jako plně srovnatelné.

36. Městský soud odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí. Má za to, že vzal v úvahu všechny relevantní okolnosti případu i judikaturu Nejvyššího soudu.

37. Obvodní soud odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí a průběh předchozího řízení, zejména na postoje a chování matky.

38. Ústavní soud nepovažoval za nezbytné zasílat tato vyjádření stěžovatelkám k replice, neboť nad rámec odůvodnění napadených rozhodnutí nepřinesla argumenty rozhodné pro posouzení ústavní stížnosti (viz bod 60 níže).

39. Ministerstvo spravedlnosti nevyužilo možnosti vyjádřit se k ústavní stížnosti.

III. Hodnocení Ústavního soudu

40. Ústavní stížnost splňuje požadavky stanovené zákonem o Ústavním soudu a je možné ji věcně projednat.

41. Ústavní soud připomíná, že je soudním orgánem ochrany ústavnosti [čl. 83 Ústavy České republiky (dále jen "Ústava")]. V řízení o individuální ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy se proto zásadně nezabývá otázkami interpretace a aplikace podústavního práva, ale jen tím, zda nedošlo k porušení ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce. Ústavní soud je při tomto přezkumu vázán petitem ústavní stížnosti, ale nikoliv jejím právním zdůvodněním. Ústavní soud proto může napadená rozhodnutí přezkoumat i z hlediska dodržení jiných základních práv a svobod než těch, kterých se stěžovatel v ústavní stížnosti výslovně dovolává [viz např. nález sp. zn. I. ÚS 2315/15 ze dne 12. 4. 2016, body 30–31, nález sp. zn. II. ÚS 3764/12 ze dne 13. 5. 2014 (N 91/73 SbNU 517), bod 22; nález sp. zn. III. ÚS 1076/07 ze dne 21. 1. 2008 (N 14/48 SbNU 145), bod 25; nález sp. zn. IV. ÚS 787/06 ze dne 29. 1. 2007 (N 16/44 SbNU 201), bod 33].

42. V projednávaném případě stěžovatelky namítají, že jim nebylo přiznáno dostatečně vysoké zadostiučinění v penězích za nemajetkovou újmu, kterou utrpěly v důsledku nezákonných rozhodnutí obecných soudů. Podle stěžovatelek se tak obecné soudy pokračují v porušování základních práv, které bylo Ústavním soudem shledáno již v nálezech sp. zn. IV. ÚS 2244/09 a sp. zn. II. ÚS 2546/10, a rovněž porušují jejich majetková práva (bod 28 výše).

43. Dle judikatury Ústavního soudu je „[v] náhradě jakékoli újmy [...] zapotřebí vidět i jakési ‚pokračování‘ práv“ [nález sp. zn. III. ÚS 2253/13 ze dne 9. 1. 2014 (N 3/72 SbNU 41), bod 35; nález sp. zn. I. ÚS 2315/15 ze dne 12. 4. 2016, bod 65]. Pro případy, kdy byla újma způsobena veřejnou mocí, pak obsahuje ústavní pořádek speciální úpravu: právo na náhradu škody (respektive újmy, viz body 44–45 níže) způsobené veřejnou mocí je totiž přímo garantováno jako základní právo v čl. 36 odst. 3 Listiny. Aby bylo možné se tohoto práva dovolávat, újma nemusí být způsobena rozhodnutím či postupem protiústavním, porušujícím základní práva jednotlivců. Jak totiž plyne ze znění tohoto ustanovení, postačí, že šlo o rozhodnutí nezákonné či o nesprávný úřední postup. Nárok stěžovatele na náhradu újmy se tak opírá přímo o toto ustanovení a není nezbytné jej dovozovat ze základních práv porušených v původních řízeních. Věc je proto třeba posoudit primárně z hlediska práva na náhradu újmy způsobené veřejnou mocí dle čl. 36 odst. 3 Listiny, i když se jej stěžovatelky výslovně nedovolávají. Protože jde o náhradu újmy způsobené i nezletilé stěžovatelce, je třeba v rámci přezkumu zohlednit i závazky plynoucí z Úmluvy o právech dítěte, zejména pak čl. 3 odst. 1, podle něhož musí být nejlepší zájem dítěte předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí. Nelze přitom ztrácet ze zřetele, že v projednávané věci jde o vyčíslení peněžité náhrady za zásahy do soukromého a rodinného života dítěte, které ho mohly poznamenat na celý život.

A. Právo na náhradu újmy způsobné veřejnou mocí

44. Podle čl. 36 odst. 3 Listiny má každý „právo na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem“, tedy právo na náhradu újmy způsobené veřejnou mocí.

45. Ústavní soud totiž opakovaně aplikoval čl. 36 odst. 3 Listiny i na případy, v nichž šlo o náhradu nemajetkové újmy [viz např. nález sp. zn. I. ÚS 4227/12 ze dne 12. 5. 2014 (N 86/73 SbNU 459), bod 13; nález sp. zn. II. ÚS 19/16 ze dne 1. 8. 2016, body 18 a 20; nález sp. zn. III. ÚS 197/15 ze dne 23. 4. 2015, body 14 a 16; srov. i nález sp. zn. IV. ÚS 1572/11 ze dne 6. 3. 2012 (N 45/64 SbNU 551), body 30–41]. Proto je třeba pod náhradu škody ve smyslu čl. 36 odst. 3 Listiny zahrnovat jak náhradu majetkové újmy (tedy škody v užším smyslu), tak i nemajetkové újmy.

46. V souladu s čl. 36 odst. 4 Listiny upravuje podrobnosti a podmínky pro uplatnění tohoto základního práva zákon o odpovědnosti státu. Ústavní soud však připomíná, že aplikací tohoto zákona nesmí dojít, přímo ani nepřímo, k omezení rozsahu základního práva na náhradu újmy způsobené veřejnou mocí dle čl. 36 odst. 3 Listiny [nález sp. zn. II. ÚS 1430/13 ze dne 24. 7. 2014 (N 143/74 SbNU 215); či nález sp. zn. I. ÚS 1744/12 ze dne 24. 7. 2014 (N 142/74 SbNU 205), bod 13]. Podle zákona o odpovědnosti státu je tedy nutno kompenzovat veškerou újmu, kterou by bylo možno namítat pod čl. 36 odst. 3 Listiny, nikoliv naopak (nález sp. zn. I. ÚS 4227/12 ze dne 12. 5. 2014, bod 15; nález sp. zn. I. ÚS 1532/16 ze dne 14. 9. 2016, bod 15).

47. „Rozhodování o přiznání zadostiučinění sestává z povahy věci ze tří kroků. Prvním z nich je zodpovězení otázky, zda bylo vydáno nezákonné rozhodnutí nebo zda došlo k nesprávnému úřednímu postupu. Bylo-li tomu tak, je třeba posoudit, zda v jeho důsledku vznikla určité osobě nemateriální újma. Posledním krokem zůstává stanovení výše zadostiučinění“ [nález sp. zn. IV. ÚS 1572/11 ze dne 6. 3. 2012 (N 45/64 SbNU 551), bod 33]. Ústavní soud plně respektuje pravomoc obecných soudů posoudit existenci podmínek pro vznik odpovědnosti státu za škodu způsobenou nezákonným

rozhodnutím či nesprávným úředním postupem [nález sp. zn. IV. ÚS 3377/12 ze dne 16. 5. 2013 (N 86/69 SbNU 373), bod 25; či nález sp. zn. I. ÚS 215/12 ze dne 26. 9. 2013, bod 22] a připomíná, že hodnocení konkrétních okolností jednotlivých případů je v první řadě úkolem obecných soudů [nález sp. zn. III. ÚS 1320/10 ze dne 9. 12. 2010 (N 247/59 SbNU 515)]. Jejich rozhodnutí však musí dostát ústavněprávním požadavkům, což platí ve všech třech zmiňovaných krocích, tedy i při rozhodování o formě zadostiučinění či jeho konkrétní výši.

48. Ústavní soud se při přezkumu rozhodnutí o přiznání přiměřeného zadostiučinění v penězích zabývá v první řadě tím, zda je toto rozhodnutí řádně odůvodněno, tedy zda jsou v něm „dostatečným způsobem vyložena kritéria, jakými se při [určení výše zadostiučinění] soud řídil“ [nález sp. zn. I. ÚS 3016/11 ze dne 31. 5. 2012 (N 116/65 SbNU 535), bod 23]. V této souvislosti Ústavní soud zkoumá, zda se obecné soudy zabývaly všemi relevantními skutečnostmi a okolnostmi, za kterých došlo ke vzniku újmy, a zda je zohlednily při stanovování výše přiměřeného zadostiučinění [nález sp. zn. I. ÚS 4227/12 ze dne 12. 5. 2014 (N 86/73 SbNU 459), body 22 a 27]. Nakonec se Ústavní soud zabývá i tím, zda výše zadostiučinění není v extrémním nepoměru k utrpěné újmě, a zda se tedy zcela nevymyká smyslu a účelu právní úpravy [nález sp. zn. I. ÚS 3016/11, body 23 a 25; srov. nález sp. zn. III. ÚS 1320/10 ze dne 9. 12. 2010 (N 247/59 SbNU 515)].

B. Nejlepší zájem dítěte jako přední hledisko rozhodování

49. Podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte musí být nejlepší zájem dítěte předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.

50. V nálezu sp. zn. II. ÚS 19/16 ze dne 1. 8. 2016 dospěl Ústavní soud k závěru, že toto ustanovení se uplatní i při rozhodování o náhradě újmy způsobené veřejnou mocí podle čl. 36 odst. 3 Listiny. Jinak řečeno, nejen v řízení ve věci samé, ale rovněž v „následném kompenzačním řízení je [...] třeba chránit nejlepší zájem dítěte“ (bod 25).

51. Vydá-li orgán veřejné moci nezákonné či protiústavní rozhodnutí nebo se dopustí nezákonného či protiústavního postupu a způsobí tím dítěti újmu, ve většině případů tím kromě jiných pochybení poruší rovněž čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Toto pochybení by měl stát napravit tím, že povinnost chránit nejlepší zájem dítěte bude respektovat alespoň v řízení o náhradě takto vzniklé újmy, jinak řečeno, že v tomto řízení již bude nejlepší zájem dítěte předním hlediskem pro rozhodování. Porušení čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte v řízení o věci samé nemůže vést k tomu, že stát bude zbaven povinnosti jednat v souladu s tímto ustanovením v navazujícím řízení o náhradě újmy. Znamenalo by to totiž, že stát bude těžit z vlastního protiprávního jednání, a to je v rozporu s obecnými principy práva.

52. Současně je třeba zdůraznit, že čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte zakotvuje povinnost brát nejlepší zájem dítěte jako přední hledisko při jakékoliv činnosti či rozhodování, které se týká dětí. Nezáleží tedy na tom, zda se děti či jejich zákonní zástupci tohoto ustanovení dovolávají. Veřejná moc musí sama aktivně plnit povinnosti vyplývající z čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte a zajistit, že toto ustanovení bude respektováno.

53. Obecně má ustanovení čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte trojí význam. Zaprvé toto ustanovení zakotvuje (hmotné) právo dítěte na to, aby byl jeho nejlepší zájem

předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí [k tomu více Obecný komentář č. 14 Výboru pro práva dítěte z 29. 5. 2013 o právu dítěte na to, aby jeho nejlepší zájmy byly předním hlediskem (General comment No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as primary consideration), CRC/C/GC/14 (dále jen „Obecný komentář č. 14“), bod 6 písm. a)]. Tato interpretace čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte byla opakovaně potvrzena v judikatuře Ústavního soudu, podle níž má právo vyplývající z odkazovaného ustanovení povahu základního práva, a lze se ho tedy dovolat i před Ústavním soudem.

54. Již v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 31/96 ze dne 9. 4. 1997 (N 41/7 SbNU 279; 103/1997 Sb.) dospěl Ústavní soud k závěru, že ustanovení čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte je „vnitrostátně bezprostředně použitelné („self-executing“).“ V nálezu sp. zn. II. ÚS 1619/07 ze dne 1. 2. 2008 (N 27/48 SbNU 377) Ústavní soud zohlednil, že rozhodnutím obecného soudu „mohlo dojít k zásahu do práv dětí garantovaných [...] Úmluvou o právech dítěte (čl. 3 odst. 1, [...]““. V prvním nálezu týkajícím se stěžovatelek, sp. zn. IV. ÚS 2244/09, bod 36, pak Ústavní soud výslovně konstatoval, že v čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte je obsaženo ústavně zaručené právo; jeho porušení ze strany obecných soudů bylo jedním z důvodů pro zrušení jejich rozhodnutí. Tento závěr byl potvrzen i druhým nálezem týkajícím se stěžovatelek, sp. zn. II. ÚS 2546/10, podle něhož byla rozhodnutí obecných soudů „v rozporu s ústavně chráněným zájmem nezletilých garantovaným čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte“. Závěr, že z čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte plyne základní právo, kterého se nezletilí mohou dovolat i v řízení před Ústavním soudem, byl potvrzen i nálezem sp. zn. II. ÚS 19/16 (viz zejména body 33, 36 a 38).

55. Zadruhé z čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte vyplývá základní interpretační princip pro soudy a další orgány veřejné moci v případech, kdy se jejich činnost dotýká dětí: je-li možné interpretovat právní předpis vícero způsoby, je třeba zvolit ten, který nejefektivněji naplňuje nejlepší zájem dítěte [Obecný komentář č. 14, bod 6 písm. b)]; shodně nález sp. zn. I. ÚS 1775/14 ze dne 15. 2. 2017, bod 28; ve vztahu k rozhodování o svěřeni dítěte do péče viz např. nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 (N 105/73 SbNU 683), bod 17 a násl.]. Tento interpretační princip je třeba respektovat i v řízení o náhradě újmy způsobené veřejnou mocí.

56. Zatřetí z čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte vyplývají i procesní požadavky [Obecný komentář č. 14, bod 6 písm. c)], mezi něž patří i požadavek na řádné odůvodnění rozhodnutí. Dle Obecného komentáře č. 14 musí být z odůvodnění rozhodnutí zřejmé, že nejlepší zájem dítěte byl skutečně předním hlediskem při rozhodování, musí v něm být vyloženo, co příslušný orgán považoval za nejlepší zájem dítěte, na základě jakých kritérií k tomuto závěru dospěl, a případně jak byl nejlepší zájem dítěte poměřován s dalšími důležitými zájmy či právy [viz Obecný komentář č. 14, bod 6 písm. c), bod 14 písm. b), podrobněji bod 97]. Tento požadavek již Ústavní soud vyslovil ve své judikatuře týkající se rozhodování o péči o dítě. V těchto případech musí být v rozhodnutích vyložena kritéria, podle nichž byl nejlepší zájem dítěte hodnocen, a objasněno, k jakým závěrům a proč na jejich základě obecné soudy dospěly [nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 (N 105/73 SbNU 683), body 18–30; nález sp. zn. III. ÚS 2298/15 ze dne 15. 3. 2016, bod 16; nález sp. zn. I. ÚS 823/16 ze dne 6. 12. 2016, bod 39; k významu odůvodnění soudních rozhodnutí obecně viz již nález sp. zn. III. ÚS 84/94 ze dne 20. 6. 1995 (N 34/3 SbNU 257)].

57. Tento požadavek se analogicky uplatní i na rozhodnutí o náhradě újmy způsobené dítěti veřejnou mocí. Je tudíž třeba, aby z rozhodnutí bylo patrné, že obecné soudy

považovaly nejlepší zájem dítěte za přední hledisko pro své rozhodování. To znamená, že je třeba pečlivě zhodnotit všechny relevantní skutečnosti a okolnosti vzniku újmy, zvážit, jaké zájmy dítěte byly narušeny nezákonným rozhodnutím či postupem veřejné moci, a vysvětlit, jak se to promítlo do rozhodnutí o náhradě újmy. Ústavní soud připomíná, že tyto povinnosti musí soudy samy aktivně plnit i v případě, že se čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte nikdo nedovolával, tedy ani nezletilý či jeho zákonní zástupci (bod 52 výše).

58. Ústavní soud tak konstatuje, že **základní právo dítěte na to, aby byl jeho nejlepší zájem předním hlediskem pro rozhodování (čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte), je pod ochranou soudní moci, a to i v řízení o náhradě újmy způsobené dítěti veřejnou mocí (čl. 36 odst. 3 Listiny). Obecné soudy jsou při svém rozhodování v každém jednotlivém případě povinny pečlivě zhodnotit všechny relevantní skutečnosti a okolnosti vzniku újmy, zvážit, jaké zájmy dítěte byly narušeny nezákonným rozhodnutím či postupem veřejné moci, a vysvětlit, jak se to promítlo do rozhodnutí o náhradě újmy. Jsou povinny tak činit a nejlepší zájem dítěte zohlednit i bez výslovného návrhu dotčeného dítěte či jeho zákonného zástupce.**

C. Aplikace na projednávaný případ

59. V projednávaném případě dospěly obecné soudy k závěru, že předběžná opatření byla nezákonná a protiústavní a stěžovatelkám v jejich důsledku vznikla újma, za kterou je nezbytné jim přiznat zadostiučinění v penězích. Podle stěžovatelek je ale peněžité zadostiučinění, které jim obecné soudy přiznaly, příliš nízké a neodpovídá újmě, kterou utrpěly. Ústavní soud se zabýval případem z hlediska dodržení základních práv stěžovatelek podle čl. 36 odst. 3 Listiny a základního práva nezletilé dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte; soustředil se na otázku, zda byly zhodnoceny všechny relevantní skutečnosti a okolnosti vzniku újmy a zda byl předním hlediskem při rozhodování nejlepší zájem dítěte podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

60. Ústavní soud předesílá, že při svém hodnocení není žádným způsobem vázán judikaturou obecných soudů. Porovnání věci stěžovatelek s případem řešeným v usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 3124/2013 ze dne 16. 4. 2014, který se týkal záměny dětí v třebíčské nemocnici, by mohlo mít význam pouze z hlediska posouzení, zda byl dodržen požadavek na jednotnost rozhodování v obdobných věcech [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 682/15 ze dne 7. 6. 2016, bod 20]. Provést takové srovnání v nyní řešené věci postrádá smysl. Kauza záměny dětí v třebíčské nemocnici je totiž skutkově velmi odlišná od projednávané věci, což ostatně zdůrazňují jak stěžovatelky (bod 30 výše), tak Nejvyšší soud (bod 33 výše), byť každý z jiných důvodů. Zadostiučinění přiznaná jednotlivým poškozeným v této kauze se navíc pohybují od 150 000 Kč do 1 000 000 Kč, a významně se tedy liší u každé ze šesti osob, jimž byla za relativně podobných okolností způsobena újma. Z dané kauzy tak ve vztahu k případu stěžovatelek lze vyvodit nanejvýše to, že jim byla přiznána řádově stejná náhrada. Vzhledem k tomu nebylo třeba zasílat stěžovatelkám vyjádření Nejvyššího soudu, které se – s ohledem na obsah jejich stížnosti – soustředilo na otázku srovnání případu s kauzou záměny dětí v třebíčské nemocnici.

61. V projednávaném případě byla nezletilá odebrána matce tři dny po svém narození a umístěna do dětského centra, kde zůstala téměř dva a půl roku. Veškerý vzájemný kontakt nezletilé a matky v této době podléhal kontrole ze strany dětského centra (bod 15 výše). Lze souhlasit s tím, že toto závažné a dlouhotrvající narušování vzájemného

vztahu nezletilé a matky působilo oběma stejnou újmu. Aniž by chtěl Ústavní soud jakkoliv snižovat závažnost újmy, kterou utrpěla matka, je ovšem nucen konstatovat, že nezletilá byla nad rámec toho podrobena dalším zásahům do jejích práv a zájmů, kterým její matka vystavena nebyla. Jedině pečlivým zhodnocením těchto zásahů a promítnutím těchto úvah do výše náhrady je přitom možné dostat čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož má být nejlepší zájem dítěte předním hlediskem při rozhodování.

62. Kromě toho, že byl narušován vztah mezi nezletilou a matkou, byla nezletilá stejným způsobem odloučena i od všech svých dalších příbuzných, a tedy vytržena z rodinného prostředí, v němž by jinak vyrůstala (bod 16 výše). V tomto směru tak došlo k narušení dalších rodinných vazeb, a tedy k intenzivnějšímu zásahu do rodinného života nezletilé oproti matce.

63. Navíc se život nezletilé po dobu dva a půl roku odehrával výlučně v prostředí kontrolovaném státem – dětském centru, jehož režimu se musela podrobit. Místo individualizované péče a výchovy v rodině jí byla v citlivém věku poskytována hromadná péče ze strany zaměstnanců centra (bod 16 výše). Tyto skutečnosti představují zásah do soukromého života nezletilé, avšak matka tímto způsobem omezována nebyla.

64. Konečně, odloučení nezletilé od matky a její dvou a půl roku trvajícím pobytem v dětském centru měl pro nezletilou řadu negativních důsledků, které přetrvávaly i poté, co byla předána matce. Podle obecných soudů je totiž nezletilá „fixována na [svou matku], kdykoliv se tato vzdálí, musí být [nezletilá] přesvědčována, že [...] ji neopustí.“ V důsledku umístění v dětském centru byla dle obecných soudů nezletilá „psychomotoricky opožděná“, nebyly u ní standardně rozvinuté sluchové a jazykové schopnosti, nebyla schopna normálně jíst, trpěla pomočováním (ve věku, kdy je již neobvyklé; dále viz bod 17 výše).

65. Ústavní soud připomíná, že vazba mezi rodičem a dítětem představuje nejpřirozenější lidskou vazbu a jeden z prvořadých předpokladů lidského vývoje [nález sp. zn. IV. ÚS 2244/09, bod 43; a nález sp. zn. II. ÚS 2546/10; týkající se stěžovatelek; shodně nález sp. zn. I. ÚS 2903/14 ze dne 12. 5. 2015 (N 94/77 SbNU 377), bod 31]. Umístění dítěte do dětského centra krátce po narození a jeho odloučení od rodiče přitom brání vytvoření této vazby nebo přinejmenším její vytváření značně ztěžuje. Čím déle takové odloučení dítěte a rodiče trvá, tím nižší je šance, že se tato vazba odpovídajícím způsobem rozvine. Institucionalizovaná péče, poskytovaná dítěti v dětském centru, mu přitom tuto vazbu nemůže v žádném případě adekvátně nahradit, k tomu ostatně nejsou dětská centra určena. Absence nebo narušení vazby mezi dítětem a jeho rodičem však může mít negativní dopad na celý jeho další život, neboť – jak již bylo řečeno – je tato vazba jedním z prvořadých předpokladů lidského vývoje. V projednávaném případě byla nezletilá odebrána matce krátce po porodu a v dětském centru strávila dalšího dva a půl roku svého života, tedy značně dlouhou dobu. Je tedy třeba, aby se obecné soudy podrobně zabývaly tím, jaký dopad to bude mít na nezletilou v dalším životě, tedy aby zohlednily dlouhodobé důsledky způsobené narušením vazby rodiče a dítěte, nikoliv pouze krátkodobé (k těm viz předchozí bod).

66. Ačkoliv tedy matka utrpěla v důsledku odloučení od nezletilé výraznou újmu, zásah do práv a zájmů nezletilé byl ještě výraznější a újma tím způsobená ještě větší.

67. Jsou zde však i další okolnosti, které svědčí o újmě způsobené srovnatelnou měrou nezletilé i její matce.

68. Narušování vztahu nezletilé a matky začalo tři dny po narození nezletilé tím, že Obvodní soud pro Prahu 9 dne 29. dubna 2009 umístil nezletilou do kojeneckého ústavu. Tento zásah do práv nezletilé a její matky byl sice neústavní, ale současně měl alespoň zákonný základ. To se ovšem nedá říci o opakovaném prodloužení trvání tohoto předběžného opatření. Podle zákona totiž mělo předběžné opatření trvat pouze po dobu jednoho měsíce, a dne 29. května 2009 tak toto předběžné opatření zaniklo. Zákon neumožňoval prodloužit trvání tohoto předběžného opatření bez zahájení řízení ve věci samé, v případě stěžovatelek do doby zániku předběžného opatření takové řízení zahájeno nebylo. Navzdory tomu Obvodní soud pro Prahu 9 opakovaně trvání předběžného opatření prodloužoval a ponechal nezletilou stěžovatelku v kojeneckém ústavu na jeho základě až do 8. března 2010 (bod 2 výše). Ústavní soud je tak nucen konstatovat, že od 29. května 2009 do 8. března 2010 neměl zásah do práv stěžovatelek ani zákonný podklad a šlo, jak již Ústavní soud uvedl (bod 5 výše), o projev zřejmé svévole ze strany Obvodního soudu pro Prahu 9. Podle Ústavního soudu svévolné rozhodování Obvodního soudu pro Prahu 9 a absence zákonného základu pro zásah do práv stěžovatelek zvyšuje intenzitu újmy způsobené v této době, a musí se promítnout do výše zadostiučinění. Vědomí, že se orgán veřejné moci, ba dokonce soud, zcela vzepřel zákonu, totiž bezpochyby zesiluje pocit příkoří a bezpráví, a zvyšuje tedy utrpenou nemajetkovou újmu.

69. V této době navíc Městský soud v Praze opakovaně konstatoval, že jednání Obvodního soudu pro Prahu 9 je nezákonné a že již 29. května předběžné opatření zaniklo. Navzdory tomu Městský soud v Praze opakovaně odvolání matky proti rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 9 odmítal pro bezpředmětnost (bod 2 výše). Tím se Městský soud v Praze opakovaně dopouštěl porušení práv stěžovatelek (bod 6 výše) na přístup k soudu, které je nedílnou součástí práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny (nález sp. zn. I. ÚS 3682/16 ze dne 24. 4. 2017, body 16–18; nález sp. zn. IV. ÚS 746/15 ze dne 25. 2. 2016, bod 13; a zejména nález sp. zn. III. ÚS 2433/15 ze dne 29. 11. 2016, bod 20 a následující, zabývající se porušením tohoto práva odmítáním odvolání proti rozhodnutí o předběžném opatření jako bezpředmětných) a rovněž dle čl. 6 odst. 1 Úmluvy (viz již rozsudek pléna ve věci Golder proti Spojenému království ze dne 21. 2. 1975, č. 4451/70, § 36; dle rozsudku ve věci Kohlhofer a Minarik proti České republice ze dne 15. 10. 2009 č. 32921/03, 28464/04 a 5344/05, § 90, zahrnuje právo na přístup k soudu i právo na meritorní rozhodnutí věci). Újma způsobená porušením práva na přístup k soudu jako jednoho ze základních aspektů práva na spravedlivý proces je odlišitelná od újmy způsobené pokračujícím držením nezletilé v dětském centru, a vyžaduje zvláštní náhradu. Tato újma vzniká obdobným způsobem jako v případě nepřiměřené délky řízení, a to odpíráním meritorního rozhodnutí věci po určitou dobu. Při rozhodování o náhradě za nemajetkovou újmu způsobenou porušením práva na přístup k soudu je tak možné analogicky vycházet z principů a pravidel, které jsou uplatňovány v případě nepřiměřené délky řízení.

70. Na základě původního předběžného opatření z 29. dubna 2009 byla nezletilá v dětském centru ponechána až do 8. března 2010. Dne 9. března 2010 bylo vydáno další předběžné opatření, na jehož základě zůstala nezletilá v dětském centru až do 27. září 2011. Toto předběžné opatření se opíralo o stejné důvody jako původní předběžné opatření (bod 7 výše). Ústavní soud nálezem sp. zn. IV. ÚS 2244/09, který byl vyhlášen dne 21. července 2010, původní předběžné opatření zrušil a uvedl, že žádný z důvodů v něm uvedených neobstojí a že nezletilá nemohla být na jejich základě umístěna do dětského centra. Obecné soudy na tento nález nijak nereagovaly, a druhé předběžné opatření ponechaly v platnosti, takže je zrušil až Ústavní soud nálezem

sp. zn. II. ÚS 2546/10, vyhlášeným dne 6. září 2011. Nezletilá tak byla předána matce až 27. září 2011 (body 8–9 výše).

71. Podle čl. 89 odst. 2 Ústavy jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu závazná pro všechny orgány i osoby. Z tohoto ustanovení plyne jednak kasační závaznost nálezů, tedy povinnost respektovat právní závěry nálezu v dalším řízení v té samé věci [nález sp. zn. IV. ÚS 301/05 ze dne 13. 11. 2007 (N 190/47 SbNU 465), body 57–58], a jednak precedenční závaznost nálezů, tedy povinnost reflektovat nosné důvody nálezů i v obdobných věcech (nález sp. zn. IV. ÚS 301/05, body 59–72). Kasační závaznost znamená, že „nález Ústavního soudu představuje definitivní řešení ústavněprávních otázek v konkrétní věci, a proto musí být dotýčným obecným soudem věrně proveden a ústavněprávní výklad vyložený v nálezu Ústavního soudu jím musí být respektován bez ohledu na eventuální pochybnosti obecného soudu, zda je správný či fundovaný“ (nález sp. zn. IV. ÚS 301/05, bod 58). Nerespektování kasační závaznosti nálezu představuje porušení práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny. Rovněž z čl. 6 odst. 1 Úmluvy vyplývá právo na výkon pravomocného rozhodnutí, neboť jinak by veškeré záruky práva na spravedlivý proces byly zbaveny smyslu (srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Hornsby proti Řecku ze dne 19. 3. 1997 č. 18357/91, § 40); z toho vyplývá i povinnost respektovat konečná soudní rozhodnutí, a to i pro výkonnou a zákonodárnou moc (srov. rozsudek velkého senátu ve věci Broniowski proti Polsku ze dne 22. 6. 2004 č. 31443/96, § 175; rozsudek ve věci Oliari a další proti Itálii ze dne 21. 7. 2015 č. 18766/11 a 36030/11, § 184).

72. Obecné soudy byly povinny respektovat nález sp. zn. IV. ÚS 2244/09 od jeho vyhlášení dne 21. července 2010. Ve věci stěžovatelek měl tento nález pro obecné soudy kasační závaznost, jinak řečeno, obecné soudy byly povinny ho bezvýhradně provést. I když tímto nálezem bylo zrušeno původní předběžné opatření z 29. dubna 2009, kasační závaznost nálezu se uplatnila i ve vztahu k druhému předběžnému opatření z 9. března 2010. To totiž bylo vydáno v řízení se stejnými stěžovatelkami, obsahově a časově navazovalo na původní předběžné opatření a opíralo se o totožné důvody, lišilo se pouze v tom, na základě jakého ustanovení zákona bylo vydáno (srov. body 2 a 7 výše), což není z hlediska ústavněprávního významné. Obecné soudy měly v souladu s § 77 odst. 2 ve spojení s § 102 odst. 3 o. s. ř. druhé předběžné opatření zrušit, neboť pominuly důvody, pro které bylo nařízeno. Druhé předběžné opatření se totiž opíralo o tytéž důvody jako původní předběžné opatření. Tyto důvody přitom byly dle nálezu sp. zn. IV. ÚS 2244/09 protiústavní a toto hodnocení bylo pro obecné soudy kasačně závazné.

73. Ode dne 21. července 2010 až do 27. září 2011 tak obecné soudy nerespektovaly kasačně závazný nález Ústavního soudu. Újma vyvolaná tímto zásahem do práva na spravedlivý proces stěžovatelek je opět odlišitelná od újmy vzniklé pokračujícím odloučením nezletilé od matky a jejím trvajícím pobytem v dětském centru. Tato újma vyžaduje samostatnou náhradu. **Pokud obecné soudy nerespektují kasační závaznost nálezu Ústavního soudu (čl. 89 odst. 2 Ústavy) a pokračují v porušování základních práv a svobod v rozporu se závazným právním názorem obsaženým v nálezu, vždy tím působí dotčeným jednotlivcům i nemajetkovou újmu, za kterou těmto jednotlivcům přísluší náhrada dle čl. 36 odst. 3 Listiny.** Tato nemajetková újma vznikne, není-li kasačně závazný nález obecným soudem respektován, a čím déle takové nerespektování trvá, tím větší je utrpěná nemajetková újma. Vzhledem k tomu ji lze připodobnit k nemajetkové újmě způsobené nepřiměřenou délkou řízení. Při rozhodování o náhradě za nemajetkovou újmu způsobenou nerespektováním kasačně

závazného nálezu je tak možné analogicky vycházet z principů a pravidel, které jsou uplatňovány v případě nepřiměřené délky řízení.

74. Ústavní soud zdůrazňuje, že tuto újmu je třeba v plné výši nahradit i nezletilé, přestože ta pochopitelně vzhledem ke svému věku nemohla rozlišovat a chápat jednotlivé zásahy do svých práv tak, jako mohou dospělí. Náhrada újmy ve výši přinejmenším odpovídající náhradě pro dospělého je jediným řešením, které respektuje čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Bylo by v rozporu s účelem tohoto článku přiznávat dětem nižší zadostiučinění – tedy poskytovat jim nižší ochranu právě proto, že jsou jako děti zranitelnější a vzhledem ke svému věku a stupni vývoje nemohou vždy zcela chápat zásahy do svých práv a bránit se proti újmě jim působené. Z těchto principů Ústavní soud vyšel již v nálezu sp. zn. II. ÚS 19/16 ze dne 1. 8. 2016, body 33–34, ve vztahu k náhradě nemajetkové újmy, kterou nezletilé způsobila nepřiměřená délka řízení; nyní nemá důvod se od nich odchylovat.

75. Ústavní soud je nucen konstatovat, že obecné soudy tyto relevantní skutečnosti ve svých rozhodnutích nezvážily a nepromítly je do výše přiznaného zadostiučinění.

76. Obvodní soud zmínil celou řadu skutečností svědčících o intenzitě újmy způsobené nezletilé a okolnosti svědčící o intenzitě újmy způsobené její matce. Avšak z jeho rozhodnutí nelze zjistit, jak se tyto okolnosti projeví na výši přiznané náhrady. Obvodní soud pouze uvedl, že újma nezletilé i matky byla srovnatelná a přísluší jim proto stejná náhrada, přičemž za druhé období musí být tato náhrada vyšší, neboť šlo o delší období a současně v tomto období soudy nereagovaly na nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2244/09 (body 14–18 výše).

77. Městský soud se sice ztotožnil se zjištěními obvodního soudu, ale výši náhrady určil odlišně. Na základě civilní judikatury k náhradě nemajetkové újmy v případě smrti rodiče a se zohledněním přiznávaných náhrad za nezákonnou vazbu dospěl k závěru, že matce i nezletilé náleží 20 000 Kč za každý měsíc odloučení (body 20–23 výše). Opět tedy není zřejmé, jak se jednotlivé okolnosti případu promítly do výše zadostiučinění.

78. Pokud jde o nezletilou, obvodní soud ani městský soud nesplnily svou povinnost dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Z odůvodnění jejich rozhodnutí není vůbec patrné, že by braly nejlepší zájem dítěte jako přední hledisko pro své rozhodování. V důsledku toho navíc obvodní a městský soud nezvážily skutečnosti vypovídající o tom, že újma nezletilé byla ještě větší než újma matky (body 62–64 výše), a nepromítly je do výše zadostiučinění. Nezabývaly se ani možnými dlouhodobými negativními dopady na nezletilou (bod 65 výše). Stejně tak nezvážily, že svévolné jednání Obvodního soudu pro Prahu 9 v prvním období od 29. května 2009 do 8. března 2010 zvyšuje intenzitu újmy způsobené v této době nezletilé (bod 68 výše). Nepřihlédly ani k újmě způsobené nezletilé porušením práva na přístup k soudu a nezohlednily újmu způsobenou nerespektováním kasačně závazného nálezu (body 69 a 73 výše). Náhrada za újmu způsobenou dvěma posledně zmíněnými zásahy přitom musí být vyčíslena samostatně, neboť je odlišitelná od újmy způsobené umístěním nezletilé do dětského centra a jejím dlouhodobým odloučením od matky, a to dle obdobných pravidel a principů jako náhrada za nepřiměřenou délku řízení. Nestačí tedy, že obvodní soud přihlédl k tomu, že obecné soudy nereagovaly na nález sp. zn. IV. ÚS 2244/09, neboť není jasné, jak se to promítlo do výše zadostiučinění (pouhé zvýšení přiznané náhrady o 20 000 Kč, jako to učinil obvodní soud, by přitom bylo zjevně nedostačující). Ústavnímu soudu tak nezbyvá než konstatovat, že nejlepší zájem dítěte nebyl předním hlediskem pro rozhodování obvodního soudu ani městského soudu, že tyto soudy

nezhodnotily pečlivě všechny relevantní skutečnosti a okolnosti vzniku újmy a své rozhodnutí nedostatečně odůvodnily. Tím porušily základní právo nezletilé dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte a současně její právo na náhradu újmy způsobené veřejnou mocí dle čl. 36 odst. 3 Listiny.

79. Pokud jde o matku, obvodní a městský soud nezohlednily, že svévolné jednání Obvodního soudu pro Prahu 9 v prvním období od 29. května 2009 do 8. března 2010 zvyšuje intenzitu újmy způsobené v této době matce (bod 68 výše). Nepřihlédly ani k újmě způsobené nezletilé porušením práva na přístup k soudu a nezohlednily újmu způsobenou nerespektováním kasačně závazného nálezu (body 69 a 73 výše). Jak již Ústavní soud konstatoval v předchozím bodě, náhrada za újmu způsobenou dvěma posledně zmíněnými zásahy přitom musí být vyčíslena samostatně, a to dle obdobných pravidel a principů jako náhrada za nepřiměřenou délku řízení (pouhé zvýšení přiznané náhrady o 20 000 Kč, jako to učinil obvodní soud, by přitom bylo zjevně nedostačující). Ani v případě matky se tak obvodní soud ani městský soud se nezabývaly všemi relevantními skutečnostmi a svá rozhodnutí o výši náhrady nedostatečně odůvodnily. Tím porušily právo matky na náhradu újmy způsobené veřejnou mocí dle čl. 36 odst. 3 Listiny.

80. Nejvyšší soud neposkytl těmto základním právům stěžovatelek v dovolacím řízení ochranu v rozporu s čl. 4 Ústavy [srov. nález sp. zn. I. ÚS 2030/07 ze dne 11. 9. 2007 (N 138/46 SbNU 301), body 17–22; k civilnímu dovolání viz nález sp. zn. Pl. ÚS 29/11 ze dne 21. 2. 2012 (N 34/64 SbNU 361; 147/2012 Sb.), bod 31 a násl.; k dovolání v trestních věcech stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 38/14 ze dne 4. 3. 2014 (ST 38/72 SbNU 599; 40/2014 Sb.), bod 26].

81. Pokud jde o nezletilou, měl být předním hlediskem pro rozhodování Nejvyššího soudu nejlepší zájem dítěte dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, i když se ho stěžovatelky samy nedovolávaly. Ten ovšem Nejvyšší soud vůbec nevzal v úvahu a nijak se s ním v odůvodnění svého rozhodnutí nevypořádal. Nejvyšší soud se totiž nezabýval tím, zda obvodní a městský soud dodržely čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, tedy zda byl nejlepší zájem dítěte předním hlediskem jejich rozhodování, zda tyto soudy pečlivě zhodnotily všechny relevantní skutečnosti a okolnosti vzniku újmy (čl. 36 odst. 3 Listiny), zvážily, jaké zájmy dítěte byly narušeny nezákonným rozhodnutím či postupem veřejné moci, a vysvětlily, jak se to promítlo do rozhodnutí o náhradě újmy. Nejvyšší soud přezkoumal pouze to, zda není výše náhrady zcela zjevně nepřiměřená, a to pouze srovnáním s případem, které se od projednávané věci skutkově významně liší (body 26 a 60 výše). Takový přezkum a odůvodnění rozhodnutí jsou v případě nezletilé zcela nedostačující.

82. Nejvyšší soud se navíc odmítl zabývat otázkou, zda nezletilé a matce přísluší zadostiučinění ve stejné výši, neboť tato otázka nebyla dovoláním napadena a stěžovatelky takové řešení samy navrhovaly (bod 27 výše). Avšak bez ohledu na to, jaké řešení stěžovatelky navrhovaly, měl být předním hlediskem rozhodování obecných soudů včetně Nejvyššího soudu nejlepší zájem dítěte. Z pohledu čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte měl Nejvyšší soud povinnost zkoumat, zda nezletilé nemělo být přiznáno vyšší zadostiučinění, a případně zasáhnout ve prospěch ochrany jejích práv. Tím, že se s touto otázkou nevypořádal, Nejvyšší soud porušil čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

83. Nejvyšší soud tedy neposkytl základním právům nezletilé odpovídající ochranu, a porušil tím základního práva nezletilé na náhradu újmy způsobené veřejnou mocí podle

čl. 36 odst. 3 Listiny a jejího základního práva, aby byl v souladu s čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte nejlepší zájem dítěte předním hlediskem pro rozhodování.

84. Pokud jde o matku, Nejvyšší soud porušil její právo na náhradu újmy způsobené veřejnou mocí dle čl. 36 odst. 3 Listiny, neboť ve světle námitek matky Nejvyšší soud neověřil, zda se městský soud zabýval všemi relevantními skutečnostmi a promítl je do výše zadostičinění.

D. Závěr

85. Z výše uvedených důvodů bylo napadenými výroky rozhodnutí obecných soudů porušeno základní právo stěžovatelek 1) a 2) na náhradu újmy způsobené veřejnou mocí dle čl. 36 odst. 3 Listiny a základní právo stěžovatelky 1), aby byl dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte nejlepší zájem dítěte předním hlediskem při rozhodování. Proto Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené části rozhodnutí zrušil.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 12. července 2017

Kateřina Šimáčková
předsedkyně senátu

Právní věty:

- 1) **Základní právo dítěte na to, aby byl jeho nejlepší zájem předním hlediskem pro rozhodování (čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte), je pod ochranou soudní moci, a to i v řízení o náhradě újmy způsobené dítěti veřejnou mocí (čl. 36 odst. 3 Listiny). Obecné soudy jsou při svém rozhodování v každém jednotlivém případě povinny pečlivě zhodnotit všechny relevantní skutečnosti a okolnosti vzniku újmy, zvážit, jaké zájmy dítěte byly narušeny nezákonným rozhodnutím či postupem veřejné moci, a vysvětlit, jak se to promítlo do rozhodnutí o náhradě újmy. Jsou povinny tak činit a nejlepší zájem dítěte zohlednit i bez výslovného návrhu dotčeného dítěte či jeho zákonného zástupce.**
- 2) **Pokud obecné soudy nerespektují kasační závaznost nálezů Ústavního soudu (čl. 89 odst. 2 Ústavy) a pokračují v porušování základních práv a svobod v rozporu se závazným právním názorem obsaženým v nálezu, vždy tím působí dotčeným jednotlivcům i nemajetkovou újmu, za kterou těmto jednotlivcům přísluší náhrada dle čl. 36 odst. 3 Listiny.**